

Burgerschapsplan 2025 - 2026

juli 2025

Inhoud

Voorwoord	3
1. Visie op burgerschap	4
2. Burgerschap binnen en buiten het curriculum	6
3. Kwaliteitszorg voor burgerschapsonderwijs	10
4. Professionalisering in burgerschap	11
Bijlage: Uitwerking kerndoelen onderbouw	12

Voorwoord

De overheid adviseert scholen meer aandacht te besteden aan basisvaardigheden op het gebied van taal, rekenen/wiskunde en burgerschap. Op het Ichthus Lyceum hebben we voor elk van deze drie aandachtsgebieden een beleidsstuk gemaakt.

Voor u ligt het burgerschapsplan. De burgerschapscoördinator van het Ichthus Lyceum heeft dit plan vastgesteld, in samenspraak met de schoolleiding en met instemming van de MR. Het burgerschapsplan sluit aan bij het schoolplan 2024-2028 en treedt in werking op 1 augustus 2025.

Zoals alle scholen in Nederland, zijn wij wettelijk verplicht actief burgerschap en sociale cohesie te bevorderen. Het doel van dit burgerschapsplan is te verduidelijken wat het Ichthus Lyceum verstaat onder goed burgerschap en hoe wij dit in ons onderwijs vormgeven. In dit plan beschrijven we hoe wij de leerlingen op het Ichthus Lyceum kennis, vaardigheden en handelingsmogelijkheden aanreiken waarmee ze als actieve en betrokken burgers kunnen deelnemen aan de samenleving.

Dit burgerschapsbeleid is een dynamisch werkplan dat wij zullen evalueren, aanpassen en bijstellen op basis van voortschrijdend inzicht en politieke beslissingen.

Driehuis, 16 juni 2025

Britt Pertijs

Burgerschapscoördinator Ichthus Lyceum

1. Visie op burgerschap

Burgerschap gaat over de vraag hoe je je als burger manifesteert in sociale, maatschappelijke en politieke contexten¹. Met andere woorden: het is van belang dat leerlingen competenties ontwikkelen die hen in staat stellen deel te nemen aan de Nederlandse democratische rechtsstaat en daaraan een bijdrage te leveren. Dit is een schoolbrede opdracht vanuit de overheid en wij verwachten van alle docenten van alle schoolvakken dat zij hierin een rol nemen.

Wij willen burgerschap stevig verankeren in de school. Uit eerdere inventarisaties blijkt dat veel vakken bezig zijn met burgerschap, maar het ontbreekt aan dwarsverbanden tussen de vakken en een lijn door de jaren heen. In dit beleidsplan benadrukken we de aanwezigheid van burgerschap op verschillende niveaus, in verschillende jaarlagen en bij verschillende vakken, zodat burgerschap als doorlopende leerlijn een structurele plaats krijgt in het curriculum van de leerling.

Visie van het bestuur

In 2022 heeft Dunamare Onderwijs een bestuursvisie op burgerschap geformuleerd. Deze visie is ons uitgangspunt. Scholen van Dunamare streven ernaar dat iedere leerling een diploma haalt. Onze scholen zijn een oefenplaats waar we onderwijs samen maken. We bieden onderwijs dat zowel gaat om wat je moet kunnen en kennen als om wie je bent en waarvoor je staat. We dagen leerlingen uit na te denken over hoe zij hun steentje kunnen bijdragen aan de samenleving en we helpen ze met het ontwikkelen van hun moreel kompas. Burgerschapsonderwijs gaat over leren omgaan met de vrijheden en de rechten van jezelf, van een ander en van de samenleving. Leerlingen oefenen hoe zij zich als zelfstandig burger kunnen manifesteren in sociale, maatschappelijke en politieke contexten. Om zich hierin te kunnen ontwikkelen, is het van belang dat zij kennis opdoen van de democratische rechtstaat en de bijbehorende houding en vaardigheden.²

Visie van de school

Er zijn veel manieren waarop scholen hun burgerschapsopdracht kunnen invullen. Het Ichthus Lyceum deelt de visie van het bestuur: leerlingen opleiden tot actieve en betrokken wereldburgers. Daarnaast zorgen we ervoor dat leerlingen vaardigheden verwerven waarmee ze zich in een internationale context kunnen handhaven. Op het Ichthus Lyceum krijgt iedere leerling de mogelijkheid om buitenlandervaring op te doen, zo leren leerlingen zich verplaatsen in andere culturen. Dit zien wij als onderdeel van ons burgerschapsonderwijs.

Het burgerschapsonderwijs op het Ichthus Lyceum is gebaseerd op het wetsvoorstel over verduidelijking burgerschapsopdracht³, de onderwijsvisie van het Ichthus Lyceum en kansen en uitdagingen voor onze school. Op basis hiervan hebben we de volgende drie pijlers geformuleerd voor het burgerschapsonderwijs op het Ichthus Lyceum: (1) kritisch-democratische houding; (2) sociaal bewustzijn; en (3) open dialoog. Hieronder lichten we deze pijlers toe.

¹ Eidhof, B. (2019). *Handboek burgerschapsonderwijs* (1ste editie). Prodemos.

² Bron: B. Eidhof, 2020, *Handboek burgerschapsonderwijs*. VO-raad en Bureau Common Ground.

³ Slob, A. (2019). *Nader rapport inzake het voorstel van wet tot wijziging van een aantal onderwijswetten in verband met verduidelijking van de burgerschapsopdracht aan scholen in het funderend onderwijs* (WJZ/8971627(8437)). Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/11/29/nader-rapport-wetsvoorstel-burgerschap>

Kritisch-democratische houding

De kern van het burgerschapsonderwijs in Nederland is kennis van en respect voor de democratische rechtsstaat, deze is bij wet vastgelegd. Het Ichthus Lyceum stimuleert leerlingen een kritische houding aan te nemen, zowel naar hun omgeving als naar hun eigen denkbeelden en gedrag. In het kader hiervan hebben we blijvende aandacht voor digitale vaardigheden. We begeleiden leerlingen in het ontwikkelen van een democratische houding. We bieden kennis over de democratische rechtsstaat, passend bij de leeftijdsfase van de leerling. Vanaf de brugklas maken leerlingen kennis met democratische uitgangspunten. Ook leren we leerlingen handelen volgens democratische waarden. De school is een veilige oefenplaats waar zij leren participeren in de maatschappij vanuit een kritisch-democratische houding. Een schoolcultuur waarin alle docenten de democratische waarden ondersteunen en uitdragen is hiervoor onmisbaar.

Sociaal bewustzijn

Wij zien het als onze opdracht om leerlingen voor te bereiden op deelname aan de pluriforme samenleving. Op dit vlak heeft het Ichthus Lyceum te maken met een aantal schoolspecifieke kansen en uitdagingen. Zo is de etnische en culturele achtergrond van de leerlingpopulatie op dit moment tamelijk homogeen. Diversiteit vinden wij een belangrijk onderdeel van burgerschap en om leerlingen kennis te laten maken met een breed scala aan etniciteiten en culturen, is het noodzakelijk buiten de muren van de school te kijken of de pluriforme samenleving in de school te halen.

Diversiteit is natuurlijk breder dan etniciteit en cultuur. Vanwege het regionale karakter van onze school, kunnen de sociaaleconomische verschillen tussen leerlingen groot zijn. Het burgerschapsonderwijs op het Ichthus Lyceum besteedt aandacht aan het versterken van het sociale bewustzijn van leerlingen en het rekening houden met perspectieven van anderen. Op het Ichthus Lyceum maken we ons sterk voor de acceptatie van alle leerlingen, ongeacht culturele, etnische of sociaaleconomische achtergrond, geslacht of seksuele geaardheid.

Open dialoog

Als school hebben we de taak leerlingen te leren omgaan met afwijkende meningen. Onmisbaar hiervoor is een open dialoog waarin leerlingen naar elkaar leren luisteren en kritisch reflecteren op hun eigen denkbeelden en die van een ander. We stimuleren leerlingen een gesprek te beginnen op basis van wederzijds respect. Een open dialoog is de basis van een sterke democratie. Oefening nu biedt kansen voor later. Leerlingen leren kwesties bespreekbaar maken, zoals diversiteit, vrijheid van meningsuiting en de invloed van sociale media. Maatschappelijk gevoelige onderwerpen schuwen wij niet, die bespreken we met elkaar, op een open manier en binnen de veilige omgeving van de school. Ook dit is burgerschapsvorming én een uiting van de kernwaarden van onze school.

2. Burgerschap binnen en buiten het curriculum

Burgerschap binnen het curriculum

In schooljaar 2020-2021 hebben we bij alle vakgroepen geïnventariseerd welke burgerschapsdoelen terugkomen in het curriculum. Voor de onderbouw staat dit in een tabel, op basis van de kerndoelen burgerschap die de SLO in 2024 heeft geactualiseerd. Zie hiervoor de bijlage in dit document. Voor de bovenbouw hebben we per leerlijn uitgewerkt hoe de burgerschapsdoelen in de onderwijspraktijk zijn verwerkt. Onderstaande is aan verandering onderhevig, maar geeft een aardig beeld van welke burgerschapsdoelen een plek hebben in de verschillende vakken.

Leerlijn 1: Democratisch handelen

De leerlijn 'democratisch handelen' omvat onderwerpen zoals vrijheid en gelijkheid, macht en inspraak, en democratische cultuur. Leerlingen leren over de waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit als grondslag voor de democratische rechtstaat. Ook leren ze over spanningen hierin. Leerlingen leren reflecteren op bedreigingen van de democratische rechtsstaat zoals polarisering en radicalisering, de kloof tussen arm en rijk, en georganiseerde criminaliteit.

In de *onderbouw* komt deze leerlijn terug in vrijwel alle vakken. Bij sommige vakken is democratisch handelen de kern van de te leren stof (geschiedenis, internationalisering, klassieke talen), terwijl het onderwerp bij andere vakken meer in de werkvormen zit (beeldende vorming, wiskunde, Engels).

In de *bovenbouw* besteedt het vak maatschappijleer veel aandacht aan de leerlijn democratisch handelen. Leerlingen verwerven basiskennis van onze democratische rechtstaat (politieke en maatschappelijke geletterdheid). De sectie maatschappijleer legt nadruk op politiek en maatschappelijk oordeelsvermogen en op politieke en maatschappelijke participatie (zie de *burgerschapsdagen* verderop in deze paragraaf).

Leerlijn 2: Maatschappelijk verantwoord handelen

De leerlijn 'maatschappelijk verantwoord handelen' gaat over onderwerpen zoals duurzaamheid en solidariteit. Leerlingen reflecteren op hun ethische en sociale verantwoordelijkheden ten opzichte van de samenleving en het milieu. Centraal staat het leren kritisch na te denken over het effect van het eigen gedrag op de leefomgeving, dichtbij en ver weg, en hier bewuste keuzes in te maken.

In de *onderbouw* komt maatschappelijk verantwoord handelen aan bod bij de vakken aardrijkskunde, economie, biologie en internationalisering. Opvallend is dat deze leerlijn in sommige jaarlagen van de onderbouw zeer incidenteel terugkomt in de lessen, dus die lijkt nog niet echt verankerd te zijn in het curriculum.

In de *bovenbouw* zit maatschappelijk verantwoord handelen regelmatig in het lesprogramma. Zo zijn leerlingen bij informatica bezig met digitaal samenleven en leren ze bij wetenschapsoriëntatie over de gevaren van nepnieuws en het herkennen van betrouwbare bronnen. Bij economie doen de leerlingen een module over maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Leerlijn 3: Omgaan met verschillen

De leerlijn 'omgaan met verschillen' omvat onderwerpen zoals identiteit en diversiteit. Leerlingen leren uit te drukken wat hun idealen, overtuigingen en (voor)oordelen zijn. Ook leren ze te onderzoeken met welke groepen ze zich verbonden voelen en wat dat voor hen betekent.

In de *onderbouw* komt de omgang met verschillen naar voren in diverse schoolvakken. Zo zijn de leerlingen bij lichamelijke opvoeding en bij het vak drama bezig met hun rol in de groep en hoe zij zich verhouden tot een ander. In de tweede klas besteedt het vak biologie aandacht aan seksuele voorlichting, ook seksuele diversiteit is daar onderdeel van het curriculum.

In de *bovenbouw* zijn concepten zoals cultuur, identiteit en sociale cohesie onderdeel van het lesprogramma van maatschappijwetenschappen. Bij levensbeschouwing praten leerlingen met elkaar over verschillen in levensstijl en religie en hoe hiermee om te gaan. Ook de vakken CKV en kunst besteden aandacht aan identiteit en diversiteit, met name aan vormen van expressie.

Leerlijn 4: Omgaan met conflicten

Bij de leerlijn 'omgaan met conflicten' komen vragen aan bod rond ongelijkheid, discriminatie, insluiting en uitsluiting. Leerlingen verkennen op welke manieren zij kunnen opkomen voor zichzelf en voor anderen, hoe ze invloed kunnen uitoefenen en hoe ze kunnen bijdragen aan rechtvaardigheid en inclusie. In deze leerlijn leren leerlingen inzien dat mensen verschillende belangen, overwegingen en overtuigingen hebben en dat dit spanningen kan opleveren. Ze leren na te denken over de rollen en de middelen die overheid, middenveld en burgers hebben bij het bevorderen van solidariteit.

In de *onderbouw* is omgaan met conflicten onderdeel van de lesstof bij het vak geschiedenis. Zo bespreken we in de derde klas de oorlog in Srebrenica. Leerlingen verdiepen zich in waarom deze oorlog is ontstaan, welke motieven de verschillende groepen hadden en wat de rol van Nederland is geweest. Bij het vak internationalisering gaan leerlingen met elkaar in gesprek over actuele mondiale conflicten. Ze reflecteren op motieven en beweegredenen van betrokken partijen, net als bij geschiedenis. Het leren omgaan met conflicten komt bovendien naar voren in werkvormen van de vakken lichamelijke opvoeding en drama.

In de *bovenbouw* komt de omgang met conflicten terug in verschillende vakken. Leerlingen die maatschappijwetenschappen hebben gekozen, leren over concepten zoals conflict, sociale ongelijkheid en democratisering. Voor maatschappijleer maken alle bovenbouwleerlingen een praktische opdracht over de pluriforme samenleving, waarin ze reflecteren op maatschappelijke conflicten zoals discriminatie, sociale uitsluiting en polarisatie.

De inventarisatie van burgerschapsdoelen binnen het curriculum (schooljaar 2020-2021) toont dat de kennisoverdracht in alle leerlijnen burgerschap voldoende in het curriculum is verankerd.

Burgerschap buiten het curriculum

Het Ichthus Lyceum wil meer doen aan het stimuleren van politieke en maatschappelijke participatie. Hieronder staan onze activiteiten rond burgerschap die plaatsvinden buiten het curriculum.

Themadagen

Tijdens een Themadag Burgerschap worden alle leerlingen uit de niet-examenklassen uitgeroosterd om actief met burgerschapsdoelen aan het werk te gaan. Elke themadag staat in het teken van een ander thema. We halen de samenleving in de school óf we gaan met de leerlingen de samenleving in. De themadagen bieden ons ruimte om concreet aan de slag te gaan met burgerschapsdoelen.

GSA en Paarse Vrijdag

Het Ichthus Lyceum neemt deel aan de Gender and Sexuality Alliance (GSA). De GSA is een groep leerlingen die zich inzet voor de vrijheid om jezelf te kunnen zijn op school, zonder je te hoeven schamen of te verantwoorden. GSA's in Nederland krijgen steun van het COC, een organisatie die opkomt voor lesbiennes, homo's, bi's, trans en intersekse personen. Een van de initiatieven is Paarse Vrijdag. Op Paarse Vrijdag dragen leerlingen, docenten en onderwijsondersteunend personeel paarse kleding om te laten zien dat iedereen zichzelf mag zijn. Voorafgaand aan Paarse Vrijdag geven alle mentoren een les die in het teken staat van seksuele diversiteit en genderdiversiteit.

Leerlingenraad en klankbordgroep

Burgerschapsontwikkeling gaat zowel over kennisoverdracht als over het opleiden van actieve en betrokken burgers die deze kennis in de praktijk weten te brengen. Middelen om dit te bereiken zijn de leerlingenraad en de klankbordgroep. Deze groepen stimuleren leerlingen om actief betrokken zijn bij het democratisch besluitvormingsproces op school. De leerlingenraad van het Ichthus Lyceum bestaat uit een aantal enthousiaste leerlingen die met plezier van alles en nog wat organiseert voor hun medeleerlingen. Zo storten zij zich elk jaar vol overgave op het organiseren van spectaculaire schoolfeesten en het kerstbal. Naast de leerlingenraad heeft onze school een klankbordgroep van leerlingen die elke maand bij elkaar komen om mee te praten over het schoolbeleid en het onderwijs. De leerlingen verzorgen samen met de schoolleiding de agenda voor de overleggen. Bij het overleg van de klankbordgroep zijn ook de MR-leerlingen aanwezig, zij houden contact met hun achterban via de schoolkrant en e-mail. MR-leerlingen worden via een verkiezing gekozen en nemen deel aan MR-vergaderingen met de schoolleiding, docenten en ouders/verzorgers.

Scholierenverkiezingen

Uit onderzoek blijkt dat hoe actiever scholen bezig zijn met politiek, hoe groter de politieke betrokkenheid van leerlingen.⁴ In verkiezingstijd neemt het Ichthus Lyceum deel aan de landelijke scholierenverkiezingen. Alle bovenbouwleerlingen krijgen scholierenstemrecht en zij stemmen op de politieke partij van hun keuze. Het doel van deze schaduwverkiezingen is dat leerlingen het systeem van het uitbrengen van je stem leren kennen én ervaren. Inhoudelijk en procedureel, dus inclusief stempas, legitimatie, stembiljet en afgesloten stemhokjes zodat iedereen geheim en anoniem kan stemmen. Opvallend is dat de uitslag van de scholierenverkiezingen vaak een goede graadmeter is voor de echte uitslag een dag later. Bovendien is het leuk om trends te zien in de politieke voorkeuren van Ichthus-leerlingen.

Burgerschapsdagen

Het vak maatschappijleer in 4-vwo organiseert vier burgerschapsdagen. Tijdens deze burgerschapsdagen kunnen de leerlingen de theorieën die ze in de les bespreken in het echt ervaren en denken ze na over hun houding ten opzichte van actuele maatschappelijke onderwerpen. Het Ichthus Lyceum legt niet op wat een 'goede' burger is, maar wil wel dat leerlingen een weloverwogen en kritische mening vormen. Leerlingen bezoeken verschillende wijken in Amsterdam en Den Haag, waar ze met buurtbewoners in gesprek gaan over veiligheid en stemgedrag. Om gevoel voor de politiek te krijgen, bezoeken leerlingen het gemeentehuis van IJmuiden, waar ze op basis van de meest recente verkiezingsuitslag samen een coalitie proberen te vormen.

⁴ Aichholzer, J., & Kritzinger, S. (2019). *Voting at 16 in practice: A review of the Austrian case*. In Springer eBooks (pp. 81–101). https://doi.org/10.1007/978-3-030-32541-1_5

Aan het thema pluriforme samenleving wijden we ook een burgerschapsdag. In dit kader kijken de leerlingen samen met iemand die ze niet kennen naar een documentaire over diversiteit en wisselen ze ervaringen uit.

Een burgerschapsdag stimuleert leerlingen in het versterken van hun politiek en maatschappelijk oordeel en hun vermogen tot participatie. Daarnaast gaan burgerschapsdagen om empowerment: we laten de leerlingen zien dat ze, ook als jongere, invloed hebben op hun omgeving, op de samenleving en de politiek.

3. Kwaliteitszorg voor burgerschapsonderwijs

Voor de ontwikkeling van de kwaliteit van burgerschapsonderwijs en voor de afstemming op wat leerlingen nodig hebben, is het belangrijk dat we inzicht hebben in wat leerlingen leren. Bovendien is de kwaliteitszorg voor burgerschapsonderwijs een wettelijke eis.

We willen inzicht krijgen in de kwaliteit van ons burgerschapsonderwijs, we onderzoeken of we onze ambities waarmaken en we realiseren verbeteringen. Jaarlijks bevragen we leerlingen en hun ouders/verzorgers via de vragenlijsten van Kwaliteitsscholen, burgerschap is daarin een thema. De resultaten geven een algemeen beeld van de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs op het Ichthus Lyceum in vergelijking met andere scholen.

In de bovenbouw zijn de burgerschapsdoelen verwerkt in de eindtermen van de verschillende schoolvakken. Evaluatie daarvan gebeurt dus bij die vakken zelf. Daarom hebben we geen apart meetinstrument nodig voor de bovenbouw.

In de onderbouw hebben we op dit moment nog te weinig inzicht in de burgerschapscompetenties van onze leerlingen. Dat is onwenselijk. De kerndoelen burgerschap voor de onderbouw worden momenteel geactualiseerd en zullen naar verwachting in 2026 worden gepubliceerd. Voordat we ons committeren aan een nieuwe methode voor het meten van burgerschap, wachten we de actualisatie van die kerndoelen af. Tot die tijd zullen we op andere manieren feedback verzamelen.

We bekijken op schoolniveau en per leerjaar wat succesvol is en waar we aandacht aan moeten besteden. Op basis van deze feedback beslissen we over eventuele aanpassingen: het bijstellen van onze aanpak, het aanscherpen van doelen of het overwegen van andere middelen. De bevindingen nemen we mee in de toekomstige herziening van ons burgerschapsplan.

4. Professionalisering in burgerschap

Werkgroep burgerschap

Op het Ichthus Lyceum zijn twee burgerschapscoördinatoren. Zij zijn het aanspreekpunt voor burgerschapsontwikkeling op onze school en zij vormen de werkgroep burgerschap. Samen met collega's organiseren zij de burgerschapsactiviteiten tijdens de themadagen. De werkgroep zorgt ervoor dat burgerschap met enige regelmaat op de agenda staat. Verder is de werkgroep verantwoordelijk voor het delen van informatie rondom burgerschap, het formuleren van burgerschapsbeleid en het waarborgen van de kwaliteit van ons burgerschapsonderwijs.

Contact met externen

Het Ichthus Lyceum betreft ook externe partijen bij het burgerschapsbeleid op school. We vinden het van belang om binnen onze onderwijspraktijk te doen wat werkt volgens de wetenschap: afschrikking door een agent of ex-dakloze in de les werkt niet, het versterken van sociaal-emotionele vaardigheden werkt wél.⁵

Tot slot spelen externe partijen een rol in de organisatie van de themadagen rond burgerschap. Door professionals op het gebied van burgerschap de school binnen te halen, proberen we hun kennis en inzichten als een olievlek in de school te verspreiden.

⁵ Lammers, J., Alberti, I., Klooster, B., & Bouts, M. (2021, februari). *Richtlijnen verslavingspreventie binnen het onderwijs*. Trimbos Instituut.

Bijlage: Uitwerking kerndoelen onderbouw

Overzicht domeinen en kerndoelen burgerschap (wettelijk vastgelegd)

Domein	Kerndoel onderbouw VO
A. Schoolcultuur	1. Schoolcultuur
B. Samenleving en democratie	2. Diversiteit
	3. Democratische waarden
	4. Maatschappelijke betrokkenheid
	5. Democratische betrokkenheid
C. Maatschappelijke vraagstukken	6. Maatschappelijke vraagstukken

Alles met een * is op basis van een eerdere inventarisatie.

A. Schoolcultuur

Kerndoel 1: Schoolcultuur “De school zorgt voor een democratische cultuur.”	
Acties: – we zorgen voor een veilige schoolomgeving met aandacht voor diversiteit en inclusie; – we bieden activiteiten aan die de betekenis van democratische waarden laten zien; – we stimuleren kritische denkvaardigheden, morele en ethische oordeelsvorming en het respectvol communiceren (offline en online); – we geven samen met leerlingen vorm aan een democratische cultuur; – we besteden aandacht aan actualiteit en maatschappelijke vraagstukken in samenhang met verschillende leergebieden.	
Hoe zit democratie in onze schoolcultuur?	
Leerlingparticipatie	– Leerlingenraad – GSA & Paarse Vrijdag – Leerling-klankbordgroepen – Enquêtes over onderwijstevredenheid
Themadagen burgerschap	– Gastlessen en excursies over diversiteit en omgaan met verschillen – Gastlessen en excursies over omgaan met conflict
Ouderbetrokkenheid	– Oudercafé – Oudertevredenheidsonderzoek – Ouderklankbordbijeenkomsten

B. Samenleving en democratie

Kerndoel 2: Diversiteit “De leerling handelt respectvol vanuit kennis van een diverse samenleving.”	
Acties: – we delen kennis van hoe de grondwet diversiteit beschermt, in geloofs- en levensovertuiging, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en in mentale en fysieke gesteldheid; – we delen kennis van hoe de grondwet discriminatie en racisme afwijst; – we reflecteren op het eigen gedrag in situaties die discriminerend of stereotyperend zijn; – we reflecteren op de eigen offline en online identiteit in relatie tot anderen; – we houden zichtbaar rekening met ervaringen en perspectieven van anderen.	
Hoe zit diversiteit in onze schoolcultuur?	
GSA	– De GSA organiseert elk jaar de Paarse Vrijdag, met als doel solidariteit te tonen met de gemeenschap van lhbtq+ en inclusiviteit op school te bevorderen
Themadagen burgerschap	– Gastlessen en excursies over diversiteit en omgaan met verschillen – Gastlessen en excursies over omgaan met conflict – Gastlessen door gemarginaliseerde groepen om leerlingen uit hun bubbel te halen – Gastlessen over de waarde van een paspoort: welke rechten en plichten geeft dat en wat zijn de verschillen
Themadagen digitale geletterdheid	– Gastlessen over offline identiteit in relatie tot anderen
Hoe zit diversiteit in ons curriculum?	
Filosofie	– Leerlingen verkennen de vraag ‘Wat is identiteit?’ en onderzoeken in hoeverre je zelf invloed hebt op je uiterlijk, seksuele oriëntatie en geloofsovertuiging; ze reflecteren op de vraag of het logisch en redelijk is om jezelf of anderen op deze kenmerken te beoordelen (klas 3) – Leerlingen leren verschillende ethische denkwijzen kennen; op welke gronden maak je afwegingen over wat goed en fout is (persoonlijk en als samenleving); wat zijn standaarden die bepalen hoe je met elkaar omgaat, bijvoorbeeld Kant en de categorische imperatief, de Gouden Regel in religies, utilisme, deugdenethiek en plichtenethiek (klas 3)
Aardrijkskunde	– Bezoek Kuba moskee (klas 1) – Cultuur en cultuurvermenging (klas 1) – Hoofdstuk over arm en rijk (klas 1)
Geschiedenis	– Les over WOII en het beschermen van de rechten van minderheden (klas 3)

Biologie	– Les over seksuele diversiteit (klas 2)*
Levensbeschouwing	– Respect voor de ander als kernwaarde; thema's als verschillen in cultuur, afkomst, geloofsovertuiging komen in vrijwel elk hoofdstuk terug (klas 1 t/m 3)
Lichamelijke opvoeding	– Omgaan met niveauverschillen in sport en je leren aanpassen aan een ander (klas 1 t/m 3)
Economie	– Prijsvorming: wat is eerlijk? (klas 3) – Bedrijfskolom: wie verdient het geld en ten koste van wat? (klas 3)
Engels	– Ontwikkeling van cultureel bewustzijn door kennis te maken met verschillende culturen binnen de Engelstalige wereld en deze te vergelijken met de eigen beleavingswereld (klas 1 t/m 3)*
Internationalisering (optioneel)	– Uitwisseling Barcelona (klas 3)

Kerdoel 3: Democratische waarden

“De leerling geeft aan hoe het eigen handelen verbonden is met democratische waarden.”

Acties:

- we delen kennis van de ontwikkeling en de betekenis van de democratische waarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- we delen kennis van het belang van de grondwet, kinder- en mensenrechten en internationale verdragen ter bescherming van vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- we onderzoeken de grenzen aan vrijheid, gelijkheid en solidariteit op individueel, collectief en planetair niveau;
- we bevragen morele en ethische perspectieven op rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid;
- we reflecteren op het effect van het eigen handelen op de omgeving en het welzijn van anderen, nu en in de toekomst.

Hoe zitten democratische waarden in onze schoolcultuur?

Themadagen burgerschap	– Workshop ‘Mag ik aan tafel?': in hoeverre telt ieders stem? – Gastlessen en excursies over bewustwording van privileges
------------------------	--

Hoe zitten democratische waarden in ons curriculum?

Aardrijkskunde	– Praktische opdracht over conflicten (klas 3)
Geschiedenis	– Staatsinrichting: Atheense democratie (klas 1)

	– Democratisering, emancipatie, politieke ‘-ismen’, grondwet en partijen (klas 2)
Economie	– Nadenken over de rollen en middelen van de overheid en het bedrijfsleven in Nederland en Europa bij het bevorderen van solidariteit, in combinatie met sociale zekerheid (klas 3)
Filosofie	– Socrates en kritische reflectie: leerlingen onderzoeken hoe kritische bevraging helpt om te komen tot persoonlijke normen en waarden; ze reflecteren op de vraag welke waarden voor hen belangrijk zijn, zoals respect, vrijheid, veiligheid, liefde en vriendschap (klas 3) – Ethiek en morele verantwoordelijkheid: we behandelen fundamentele ethische vragen zoals ‘Wat is rechtvaardigheid?’, ‘Hoe behandel je anderen?’ en ‘Welke behandeling mag je zelf verwachten?’; we bespreken verschillende ethische stromingen (klas 3) – Hannah Arendt en totalitaire systemen: leerlingen onderzoeken wat totalitaire systemen kenmerkt, welke rol terreur speelt en waarom het van belang is om je uit te spreken in plaats van klakkeloos mee te lopen (klas 3) Door deze filosofische invalshoeken leren leerlingen nadenken over de basisprincipes van democratische waarden en hun eigen rol daarin.
Levensbeschouwing	– In de lessen levensbeschouwing hoeven leerlingen het met niets en niemand eens te zijn, ze moeten andere ideeën wel kunnen uitleggen en ze leren hoe ze hun eigen mening kunnen uiten (klas 1 t/m 3)
Biologie	– Klassendiscussie en stellingenspel met maatschappelijke vraagstukken, zoals designer baby’s, opereren bij foetussen, genetische modificatie, abortus etc. (klas 2)*
Economie	– Nadenken over de rollen en middelen van de overheid en het bedrijfsleven in Nederland en Europa bij het bevorderen van solidariteit, in combinatie met sociale zekerheid (klas 3)*
Internationalisering (optioneel)	– Amnesty mensenrechten (klas 2)

Kerndoel 4: Maatschappelijke betrokkenheid

“De leerling verkent verschillende mogelijkheden om bij te dragen aan de samenleving.”

Acties:

- we delen kennis van taken, rollen, rechten en plichten van burgers in de samenleving;
- we onderzoeken hoe we individueel en collectief bij kunnen dragen aan maatschappelijke veranderingen;
- we onderzoeken de rol en betekenis van maatschappelijke initiatieven, bewegingen en organisaties;
- we benoemen en waarderen de eigen bijdrage aan de samenleving in dagelijkse situaties;
- we maken afwegingen in de eigen mogelijkheden om maatschappelijke betrokkenheid vorm te geven.

Hoe zit maatschappelijke betrokkenheid in onze schoolcultuur?

Themadagen burgerschap	– <i>Movies that matter</i>: films en bijbehorende gastlessen die maatschappelijk bewustzijn stimuleren (klas 1 t/m 3) – Gastlessen en excursies over leren luisteren, empathie en het gelijkheidsbeginsel
Kerstviering	– Geld inzamelen voor een goed doel zoals KiKa (klas 1 t/m 3)

Hoe zit maatschappelijke betrokkenheid in ons curriculum?

Aardrijkskunde	– Dag van de duurzaamheid (klas 3) – Praktische opdracht klimaat: werken met toekomstscenario's en meningsvorming rondom aanpassingen in het eigen leven (klas 3) – Debat over klimaat: wat moet Nederland? (klas 3) – Verkiezingsopdracht: hoe moet een duurzaam Nederland eruitzien? En hoe overtuig je mensen hiervan? (klas 2)
Filosofie	– Aan de hand van Socrates' denkbeelden reflecteren leerlingen op de vragen 'Wat is het doel van mijn leven?' en 'Vanuit welke overtuiging wil ik leven?'; ze onderzoeken hoe waarden – zoals bijdragen aan het goede, streven naar verbetering, het vermijden van negatieve impact – richting geven aan hun maatschappelijke betrokkenheid (klas 3)
Economie	– Maatschappelijk verantwoord ondernemen (klas 3) – Arbeidsmarkt: kennis over vakbonden (klas 3) – Macht in/door het uitgeven van geld: waar koop je, bij welke bank zit je, etc. (klas 3)
Levensbeschouwing	– Presentaties over een ethische stelling (klas 1 t/m 3)
Natuur- en scheikunde	– Wetenschappelijke kennis toepassen om <i>real-world problems</i> op te lossen – Natuurkundige principes toepassen op casestudies zoals klimaatverandering en medische technologie

Kunst en cultuur (optioneel)	– Leerlingen reflecteren op een maatschappelijk onderwerp dat hen raakt en ze vertalen dit naar een artistieke uiting (klas 2)* – Blues en hiphop-module: onderdrukking, ongelijkheid, mensenrechten, het uiten van gevoel en politieke mening (klas 2)*
O&O (optioneel)	– Opstellen van scenario's voor verbetering van de eigen omgeving
Internationalisering (optioneel)	– Productieprocessen in de wereld, onder andere met de documentaire <i>Bloed, zweet en luxeproblemen</i> (klas 2)

Kerdoel 5: Democratische betrokkenheid

“De leerling verkent hoe die democratisch handelen kan vormgeven binnen de democratische rechtsstaat.”

Acties:

- we leggen uit hoe in een democratische rechtsstaat macht en invloed zijn verdeeld over parlement, regering en onafhankelijke rechtsspraak;
- we vergelijken en beoordelen verschillende vormen van inspraak en besluitvorming in de samenleving;
- we communiceren op respectvolle wijze;
- we leren omgaan met de wensen van de minderheid in besluitvormingsprocessen;
- we reflecteren op proces en uitkomsten van inspraak en besluitvorming in de schoolomgeving.

Hoe zit democratische betrokkenheid in onze schoolcultuur?

Themadagen burgerschap	– Gastlessen en excursies over het laten horen van je stem en deelnemen aan democratische processen (klas 1 t/m 3) – Socratische gespreksvoering (klas 1 t/m 3) – Gastlessen en excursies over leren luisteren en empathie (klas 1 t/m 3)
------------------------	---

Hoe zit democratische betrokkenheid in ons curriculum?

Aardrijkskunde	– Minderheden komen naar voren in het hoofdstuk over bevolking en cultuur (klas 1)
Filosofie	– Hannah Arendt en totalitarisme: reflectie op de waarde van democratie; leerlingen onderzoeken hoe totalitaire systemen ontstaan en wat de gevaren zijn van het ontbreken van vrijheid van meningsuiting; ze reflecteren op het belang van actieve betrokkenheid in een democratische samenleving en de verantwoordelijkheid van burgers om misstanden te voorkomen (klas 3)

Economie	– Kloof tussen arm en rijk en de rol van de overheid daarin (klas 3)* – Markt en macht: invloed van ondernemers, consumenten en overheid (klas 3) – Macht binnen organisaties (klas 3)
Levensbeschouwing	– Standpuntbepaling bij praktische opdrachten (klas 1)
Algemene vaardigheden	– Omgangsvormen opstellen voor op sociale media (klas 1) – Frisse start: omgangsregels maken voor besluitvorming en de norm vaststellen (klas 1)
Geschiedenis	– Staatsinrichting: Atheense democratie (klas 1) – Democratisering, emancipatie, politieke ‘-ismen’, grondwet en partijen (klas 2)
Biologie	– Discussie over inmenging van de overheid in onze levensstijl ten behoeve van een duurzame samenleving (klas 2)*
Natuur- en scheikunde	– Groepsprojecten en presentaties over wetenschappelijke onderwerpen stimuleren samenwerking en communicatie (klas 2 en 3)
Internationalisering (optioneel)	– VN-simulatie en conflicten (klas 3)*

C. Maatschappelijke vraagstukken

Kerdoel 6: Maatschappelijke vraagstukken “De leerling weegt af welke mogelijkheden die heeft om te handelen in maatschappelijke vraagstukken.”	
Acties: – we delen kennis van hoe de grondwet diversiteit beschermt, in geloofs- en levensovertuiging, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en in mentale en fysieke gesteldheid; – we delen kennis van hoe de grondwet discriminatie en racisme afwijst; – we reflecteren op het eigen gedrag in situaties die discriminerend of stereotyperend zijn; – we reflecteren op de eigen offline en online identiteit in relatie tot anderen; – we houden zichtbaar rekening met ervaringen en perspectieven van anderen.	
Hoe zitten maatschappelijke vraagstukken in onze schoolcultuur?	
Themadagen burgerschap	– Gastlessen en excursies over diversiteit en omgaan met verschillen (klas 1 t/m 3)

	– <i>Movies that matter</i>: films en bijbehorende gastlessen die maatschappelijk bewustzijn stimuleren (klas 1 t/m 3) – Gastlessen en excursies over (on)bewuste vooroordelen (klas 1 t/m 3)
Hoe zitten maatschappelijke vraagstukken in ons curriculum?	
Algemene vaardigheden	– Leerlingen leren wat nepnieuws is, wat het doel van nepnieuws is en ze leren (vormen van) nepnieuws herkennen (klas 1)
Filosofie	– Leerlingen onderzoeken verschillende ethische benaderingen en beoordelingsstandaarden die bepalen wat goed en wenselijk maatschappelijk gedrag is; ze reflecteren op de vraag hoe morele principes helpen bij het maken van keuzes rondom maatschappelijke vraagstukken (klas 3) – Hannah Arendts en maatschappelijke verantwoordelijkheid: leerlingen bestuderen Arendts idee dat ieder individu de plicht heeft zich uit te spreken bij misstanden; ze onderzoeken hoe kritisch denken en morele moed een rol spelen in het tegengaan van onrecht en bijdragen aan een rechtvaardige samenleving (klas 3)
Economie	– Kloof tussen arm en rijk en de rol van de overheid daarin (klas 3)*
Aardrijkskunde	– Dag van de duurzaamheid (klas 3) – Praktische opdracht klimaat: werken met toekomstscenario's en meningsvorming rondom aanpassingen in het eigen leven (klas 3) – Debat over klimaat: wat moet Nederland? (klas 3) – Verkiezingsopdracht: hoe moet een duurzaam Nederland eruitzien? En hoe overtuig je mensen hiervan? (klas 2)
Levensbeschouwing	– Mensbeelden, rolmodellen, nature/nurture (klas 2)
Geschiedenis	– Sociale stratificatie (klas 1 t/m 3) – Slavernij en abolitionisme (klas 2)
Biologie	– Klassendiscussie en stellingenspel met maatschappelijke vraagstukken, zoals designer baby's, opereren bij foetussen, genetische modificatie, abortus etc. (klas 2)*
Natuur- en scheikunde	– De impact van technologie en wetenschap op het milieu en de maatschappij (klas 2 en 3) – Ethische kwesties zoals de gevolgen van energiegebruik en afvalbeheer (klas 2 en 3) – Reflecteren op de maatschappelijke gevolgen van wetenschappelijke ontdekkingen op het gebied van verkeersveiligheid, milieu, klimaat, energie, etc. (klas 2 en 3)

Kunst en cultuur (optioneel)	– Onderzoeken en vormgeven van kunstuitingen over maatschappelijke misstanden
O&O (optioneel)	– Een praktisch uitvoerbare oplossing bedenken voor een maatschappelijk vraagstuk dat binnen de eigen regio speelt; deze oplossing aanbieden aan de gemeente Velsen of aan het bedrijfsleven, zoals Tata Steel